

KARAMAZOVI PO ČEŠKO Egon Bondy / Bratje Ramazovi

Prevod: Tatjana Jamnik

Vnanje Gorice: Kulturno-umetniško društvo Police Dubove, 2014

Diana Pungeršič

Kadar želimo na kratko orisati koga nepoznanega, si navadno pomagamo s primerjavo, ki naj bi osebo v hipu približala. V primeru Egona Bondyja (1930–2007), pesnika, pisatelja, filozofa, dramatika in »guruja« čiškega udergrounda, se primerjave z nam poznanimi osebnostmi vsiljujejo kar same po sebi. Po skrajnih legah življenjskega bohemskega sloga, neukrotljivosti, glasbeni, pesniški »karieri«, lucidnosti in igrivosti spominja na kakega slovenskega Iva Volariča - Fea (tudi v kombinaciji z Markom Brecljem), po filozofskih preferencah, zanimanju za vzhodnjaško filozofijo, po razgledanosti ter nenazadnje po sprožanju ontoloških vprašanj in najširši paleti literarnih zvrsti pa lahko marsikatero vzporednico potegnemo z Vitomilom Zupanom.

Abstraktna filozofska misel Egona Bondyja (pravo ime Zbyněk Fišer) je zapisana v njegovem doktoratu, v delih *Vprašanja biti in eksistence* ter *Uteha iz ontologije* (1967, 1999, 2007); »konkretnije«, torej bolj praktično, pa se avtor teh vprašanj loteva v svojih literarnih delih. Pravzaprav se zdi, da so ravno *Bratje Ramazovi*, katerih srž tiči v razreševanju temeljne dileme sodobnega človeka - kako dostojno, etično živeti v svetu brez boga; nekakšna literarna predelava omenjene doktorske disertacije. Tudi če Bondy dela ne bi naslovil tako aluzivno in bi ga nemara poimenoval *Pet lopovov* (alternativa, ki jo ponuja sam v epilogu knjige), bi bralec težko spregledal izhodiščno

navezavo na *Brate Karamazove* (1880), od koder je prevzeta tako zgodba kakor njeni liki.

Ramazovi živijo sto let pozneje, ne v Rusiji, temveč na Češkoslovaškem. V Bondyjevem delu se srečamo s starim Ramazom, veleposestnikom, omadeževanim nekdanjim visokim partijskim funkcionarjem, ki na svoje posestvo v proslavitev svoje petinšestdesetletnice povabi svoje sinove. Najstarejši Ferda (Smerdakov), duševno zaostali epileptik, se tam že nahaja, kajti na očetovem posestvu dela kot služabnik, poleg njega pa se vročega avgustovskega dne v začetku osemdesetih let znajdejo še Miša, uživač, hedonist, ki svoje potrošniške želje realizira na Zahodu kot pomočnik direktorja turistične agencije; filozof Ivan, strog analitičen racionalist, streznjen marksist, prostovoljno invalidsko upokojen; ter duhovno prebujeni Aljoša, pripadnik hipijejske generacije, ki v romanu predstavlja religiozno (samo)iskanje. Iz *Karamazovih* so uvoženi tudi motiv prešuštva, ko oče sinu Miši prevzame ženo Natašo; očetomor; pa dialog Ivana Ramaza s hudičem idr.

Značaj protagonistov tako ostaja skorajda identičen, le njihove dileme, vprašanja so aktualizirana glede na nove/tedanje družbene in politične okoliščine, ki pa so v knjigi redko konkretizirane, pričujoče zgolj v skopih odmerkih, vendar dovolj povednih, da si bralec pred oči zlahka nariše duha osemdesetih let, ko v

češkoslovaškem kontekstu po letu 1968 govorimo o t. i. obdobju normalizacije. Bondy dogajanje potemtakem umesti v čas izrojenega socializma, degenerirane diktature, ki ji hudič v pogovoru z Ivanom nad vse zgovorno nadene ime »državni kapitalizem«. To je čas, ko je režim že postal brezobzi tiger in je znotraj egalitarne družbe vzniknil vladajoči razred, katerega predstavnik je na primer stari Ramaz s svojim razkošnim življenjem. Bondyjeve uvid v sočasno dogajanje v družbi je osupljiv in ni vezan le na češkoslovaško ali širšo vzhodno (komunistično) družbeno stvarnost. Izjemna tako ni le kritika sočasnega socialističnega vsakdanjika, temveč zlasti kritika zahodnjaškega kapitalističnega sveta, v katerem danes bivamo vsi. Filozof Ivan (avtorjev alter ego) pa v obsežnem, kako četrtino knjige obsegajoč dialogu s hudičem (tudi dogajalna podrejenost novele filozofsko-psihološkemu razpravljanju je ena od vzporednic z Dostojevskim) ne razpreda le o družbeni stvarnosti, temveč zlasti o človekovi (živalski) biti, ki se zrcali v spoznanju, »da je čisto zlo, ki vlada, normalen način, kako se kaže in uveljavlja človeška narava«.

Vprašanje, ki je zaposlovalo Ivana Karamaza, za Ivana Ramaza ni več relevantno. »Pred stotimi leti je bil

še problem, ali bog je ali ga ni – danes je problem samo še to, kako se obvarovati pred sodelovanjem z zlom.« V svetu, kjer ni boga, je aktualna kategorija človekovega delovanja vest, a zdi se, da je tudi na tej preizkušnji človek po dolgem in počez pogrnil: »Danes bi vsi žrtvovali kogar koli, pa niti ne za prihodnjo harmonijo, ampak za navadno blaginjo. In zmerom je bilo tako. Nikoli ni bilo drugače, nikoli.« Iztočnic za razmislek, filozofsko tehtanje in tuhtanje v knjigi kar mrgoli; zlasti zanimivo se zdi branje Bondyjeve novele v primerjavi z izhodiščnim besedilom, ki se je utegnejo z veseljem lotiti kaki »karamazofili«, zlasti ob dejstvu (Gre za naključje ali duha časa? Načelo sinhronosti?), da smo v razmiku štirih let dobili tako novi prevod *Bratov Karamazovov* kakor tudi njihovo tukajšnjo (jezikovno sočno in sproščeno) češko izpeljanko, v kateri na primer Ivan Ramaz s hudičem takole neposredno obračuna: »Pejd nazaj v rit, iz katere si prilezel!«

Slovenski bralci s tem prvim proznim prevodom Bondyjevega dela v njegov filozofsko-literarni svet vstopamo pravzaprav zadenjsko. Pričujoča knjiga je namreč zadnja doslej objavljena avtorjeva stvaritev, ki je na Češkem izšla nekaj mesecev po avtorjevi tragični

smrti leta 2007, čeprav je njen nastanek avtor datiral v marec 1985. Zamik v izdaji najbolj lucidno pojasni avtor sam v epilogu: »Živel sem in pisal v razmerah, ko je bila za to, da sem napisal, kar sem v resnici čutil in mislil, potrebna določena mera poguma. Nikoli nisem zamolčal ničesar, za kar sem menil, da mora biti povedano. Avtocenzuro sem uporabljal samo na estetski ravni. To sem drago plačeval. Temu, da bi si ohranil možnost delati, sem podredil dobesedno vse.« O tej izjavi zgovorno priča predvsem dejstvo, da so njegova dela pred novembrom 1989 izhajala predvsem v samizdatih, tudi dotična proza, in dejstvo, da je bil Bondy vse svoje življenje (obubožani) družbeni obstranec, delujoč v podzemlju ...

Kakor gre slutiti iz obravnavanega dela in nekaj temeljnih biografskih podatkov na zavihku knjige, ki kar kliče po spremni besedi, je bil Egon Bondy človek širokega duhovnega in ustvarjalnega razpona in energičnega zamaha. Le nadejamo se lahko, da je ta prvi integralni prozni prevod prvo dejanje prevajanja njegovih del, od katerih si enako pozornost kot proza zasluži tudi njegova poezija, s katero je zaslovel že v petdesetih letih in katere kanček lahko za zdaj okusimo v slovenski antologiji češke poezije

Nesrečno srečni. A vendarle, *Bratje Ramazovi* so dovolj močan idejni koncentrat, ki ga velja razredčevati z vnovičnimi branji, zaradi česar bo čakanje na nov prevod kakšnega Bondyjevega dela kratkočasno in vznemirljivo.